

บทคัดย่อ

ระบบสิทธิบัตร เป็นเครื่องมือหนึ่งที่รัฐใช้ในการสร้างแรงจูงใจให้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ โดยกำหนดให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่เจ้าของสิทธิบัตรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อแลกกับการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีไปสู่สาธารณะผ่านการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการขอรับสิทธิบัตร เพื่อให้สิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียนมีคุณภาพและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ระบบสิทธิบัตรจึงกำหนดขั้นตอนและหลักเกณฑ์การตรวจค้นและตรวจสอบที่เข้มงวด แต่ในความเป็นจริงแล้วการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรที่ไม่มีคุณภาพยังคงเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ระบบสิทธิบัตรจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคม โดยเปิดให้บุคคลที่สามที่มีข้อมูลมีความรู้ หรือมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนั้นๆ ร่วมตรวจสอบและเสนอข้อคิดเห็นเพื่อเติมเต็มฐานข้อมูลและการใช้ดุลพินิจของผู้ตรวจสอบโดยกระบวนการคัดค้านก่อนและหลังจดทะเบียนไปแล้ว เพื่อลดโอกาสในการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรที่ไม่มีคุณภาพ และเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับสิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียนแล้ว

บทความฉบับนี้ จะเป็นการศึกษาระบบการคัดค้านสิทธิบัตร โดยศึกษาพันธกรณีด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระบบการคัดค้านที่ปรากฏอยู่ในระบบของประเทศต่างๆ ทั้งระบบการคัดค้านก่อนจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) การคัดค้านภายหลังการจดทะเบียน (Post-grant Opposition) รวมทั้งระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การขอให้เพิกถอนสิทธิบัตร (Revocation of Patent) และการเปิดให้บุคคลอื่นสามารถยื่นข้อมูล (Submission of Information by 3rd Parties) เพื่อพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละระบบ สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาและออกแบบกระบวนการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศไทยต่อไป

Abstract

Patent system is one of the major instruments of government to promote innovation by granting exclusive rights to patent owner for a limited period of time. In exchange, this requires full disclosure of the invention in the form of knowledge and technology dissemination to general public. In order to ensure the utmost benefit to society, the patent system lays down rigorous requirements on the process of patent search and examination. However, in reality, it may nevertheless happen that an invention that does not fully meet the requirements obtains a patent. Therefore, the patent examination process requires public involvement by allowing third parties, who possess information and gain insight into that particular kind of knowledge, to submit information in complementing the resources available to the patent office, by opposing the patent application at before or after granted stage. This would significantly enhance the credibility of the granted patent.

This article will focus on the patent opposition system based on the study of the international obligations and various opposition procedures available in other countries; mainly pre-grant opposition, post-grant opposition, and submission of information by 3rd parties. The main objective is to analyze pros and cons of each mechanism for uses as a guideline in developing and designing the future Thai patent opposition system.

วิเคราะห์ระบบระบบการคัดค้านสิทธิบัตร ของต่างประเทศ

ทักษอร สมบูรณ์ทรัพย์*

สิทธิบัตร คือ หนังสือสำคัญทางกฎหมายที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ โดย ผู้ที่ได้รับสิทธิบัตร (ผู้ทรงสิทธิบัตร) มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย หรือนำเข้าสิ่งประดิษฐ์นั้นตลอดช่วงระยะเวลาหนึ่ง สิทธิบัตรจึงมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเครื่องมือหนึ่งที่รัฐใช้ในการ สร้างแรงจูงใจให้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ รวมทั้งสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนจากต่างประเทศ ว่านวัตกรรมที่ตนนำเข้ามาใช้ในอุตสาหกรรมจะได้รับความคุ้มครองและไม่ถูกลอกเลียนแบบ อย่างไรก็ดี ระบบสิทธิบัตรมีหลักการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การรักษาสมดุลระหว่างประโยชน์ ของปัจเจกชนกับประโยชน์ของสังคม โดยการกำหนดให้ความรู้และเทคโนโลยีของผู้ประดิษฐ์ต้อง มีการถ่ายทอดไปสู่สาธารณะผ่านการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการ ขอรับสิทธิบัตร

เพื่อให้สิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียนมีคุณภาพและเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ระบบสิทธิบัตรจึงกำหนดขั้นตอนและหลักเกณฑ์การตรวจค้นและตรวจสอบที่เข้มงวด และ สำนักงานสิทธิบัตรในแต่ละประเทศ ก็ให้ความสำคัญในการยกระดับคุณภาพของผู้ตรวจสอบและ การลงทุนพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้มีข้อมูลที่กว้างขวางและหลากหลาย เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า สิทธิบัตรที่ผ่านการตรวจพิจารณาโดยผู้ตรวจสอบนั้นมีคุณภาพ มีความน่าเชื่อถือ และเป็น ประโยชน์ต่อสังคม อย่างไรก็ดี ในความเป็นจริงแล้วการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรที่ไม่มีคุณภาพ ยังคงเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง เช่น ผู้ตรวจสอบตรวจไม่พบงานที่ปรากฏอยู่แล้วทำให้รับจดทะเบียน สิทธิบัตรไปโดยผิดพลาด ซึ่งกรณีเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้ในสำนักงานสิทธิบัตรทุกประเทศ โดยไม่อาจ โทษว่าเป็นความผิดพลาดหรือความไม่รอบคอบของผู้ตรวจสอบเสมอไป เนื่องจากข้อมูลที่สามารถ เป็นงานที่ปรากฏอยู่แล้วมีขอบเขตกว้างขวางมาก อาจเป็นการใช้ในกลุ่มบุคคลเล็กๆ การตีพิมพ์ใน เอกสารโฆษณา หรือเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการใช้ในที่ใด หรือตีพิมพ์

* Legal Officer Legal Affairs Division Department of Intellectual Property Ministry of Commerce

เป็นภาษาใดก็ได้ ทำให้ปัจจุบัน แม้แต่สำนักงานสิทธิบัตรที่ดีที่สุดในโลกก็ไม่อาจยืนยันได้ว่ามีฐานข้อมูลที่ครบถ้วนแล้วจริงๆ ดังนั้น เพื่อให้ระบบสิทธิบัตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ระบบสิทธิบัตรจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคมโดยเปิดให้บุคคลที่สามที่มีข้อมูล มีความรู้ หรือมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนั้นๆ ร่วมตรวจสอบและเสนอข้อคิดเห็นเพื่อเติมเต็มฐานข้อมูลและการใช้ดุลพินิจของผู้ตรวจสอบโดยกระบวนการคัดค้านก่อนและหลังจดทะเบียนไปแล้ว เพื่อลดโอกาสในการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรที่ไม่มีคุณภาพ และเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับสิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียนแล้ว

สำหรับประเทศไทย เนื่องจากระบบการคัดค้านที่กำหนดในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เป็นระบบการคัดค้านก่อนรับจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) ซึ่งแทรกเข้ามาอยู่ระหว่างการพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรของผู้ตรวจสอบ เมื่อมีการคัดค้าน กระบวนการพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรจึงต้องหยุดลงเพื่อพิจารณาคำคัดค้านก่อนและภายหลังจากที่อธิบดีมีคำวินิจฉัยคำคัดค้านแล้ว คู่ความที่ไม่เห็นด้วยสามารถจะอุทธรณ์คำวินิจฉัยของอธิบดีต่อคณะกรรมการสิทธิบัตร และต่อศาลภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งระบบการคัดค้านดังกล่าวได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เพราะเป็นการพิจารณาโดยผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรเพียงคนเดียว ประกอบกับช่วงระยะเวลาที่กฎหมายให้ยื่นคำคัดค้านได้มีเพียง 90 วันนับแต่วันประกาศโฆษณา จึงไม่อาจยื่นคำคัดค้านได้ทัน หรือจัดเตรียมคำคัดค้านไม่ดีพอ และทำให้การพิจารณาตรวจสอบสิทธิบัตรเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง การจดทะเบียนสิทธิบัตรต้องล่าช้าออกไปมาก จึงเกิดแนวคิดที่จะปรับปรุงแก้ไขระบบการคัดค้านสิทธิบัตรเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตั้งแต่การพัฒนากฎหมายสิทธิบัตร ประจำปี 2549 เป็นต้นมา

บทความฉบับนี้ จะเป็นการศึกษาระบบการคัดค้านสิทธิบัตรโดยศึกษาพันธกรณีด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระบบการคัดค้านที่ปรากฏอยู่ในระบบของประเทศต่างๆ ทั้งระบบการคัดค้านก่อนจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) การคัดค้านภายหลังการจดทะเบียน (Post-grant Opposition) รวมทั้งระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การขอให้เพิกถอนสิทธิบัตร (Revocation of Patent) และการเปิดให้บุคคลอื่นสามารถยื่นข้อมูล (Submission of Information by 3rd Parties) เพื่อพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละระบบ สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาและออกแบบกระบวนการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศไทย ทั้งนี้ กระบวนการคัดค้านสิทธิบัตรที่จะกล่าวถึงในเอกสารวิชาการฉบับนี้ จะหมายถึงกระบวนการคัดค้านที่ดำเนินการโดยฝ่ายบริหาร อันได้แก่ สำนักงานสิทธิบัตร คณะกรรมการ หรือ องค์คณะผู้ไต่สวน เท่านั้น ไม่รวมถึงกระบวนการคัดค้านหรือการเพิกถอนสิทธิบัตรที่ดำเนินการโดยศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายตุลาการ

1. พันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง

พันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตรในปัจจุบันมีอยู่ 4 ฉบับ ได้แก่ ความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights หรือ TRIPS Agreement) อนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินอุตสาหกรรม (Paris Convention on the Protection of Industrial Property) สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty หรือ PCT) และ สนธิสัญญาว่าด้วยกฎหมายสิทธิบัตร (Patent Law Treaty หรือ PLT) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีในความตกลง 3 ฉบับแรกแล้ว

1.1. ความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS Agreement) (ประเทศไทยเป็นภาคีเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2538)

ความตกลง TRIPS เป็นความตกลงที่วางมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภท ขอบเขตของสิทธิแต่ละประเภท ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายในประเทศภาคี โดยเปิดช่องให้แต่ละประเทศสมาชิกมีอิสระในการตีความหลักการของความตกลงเพื่อนำไปกำหนดเป็นรายละเอียดในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศของตนได้

เมื่อพิจารณาตัวบทของความตกลง TRIPS แล้ว พบว่า ความตกลง TRIPS ไม่ได้กำหนดเรื่องรูปแบบ และวิธีการคัดค้านสิทธิบัตรไว้เป็นการเฉพาะ แต่มีบทบัญญัติบางประการที่มีความเกี่ยวข้อง และประเทศภาคีควรนำมาพิจารณาประกอบการออกแบบระบบคัดค้านสิทธิบัตร ดังนี้

- **Article 62.4** Procedures concerning the acquisition or maintenance of intellectual property rights and, where a Member's law provides for such procedures, administrative revocation and *inter partes* procedures such as opposition, revocation and cancellation, shall be governed by the general principles set out in paragraphs 2 and 3 of Article 41.

คำแปล : กระบวนการเกี่ยวกับการได้มา หรือการคงไว้ซึ่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และในกรณีที่กฎหมายของสมาชิกกำหนดไว้ในเรื่องการเพิกถอนทางด้านการบริหาร และกระบวนการที่ดำเนินการระหว่างคู่กรณี อาทิ เช่น การคัดค้าน การเพิกถอน และการยกเลิก จะอยู่ภายใต้หลักการทั่วไปที่วางไว้ในวรรค 2 และ 3 ของข้อ 41

- **Article 41.2** Procedures concerning the enforcement of intellectual property rights shall be fair and equitable. They shall not be unnecessarily complicated or costly, or entail unreasonable time-limits or unwarranted delays.

คำแปล : กระบวนการเกี่ยวกับการบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา จะต้องเป็นธรรม และเที่ยงธรรม โดยไม่ยุ่งยากซับซ้อนโดยไม่จำเป็นหรือเสียค่าใช้จ่ายสูง หรือมีการกำหนดข้อจำกัดด้านเวลาโดยไม่มีเหตุผล หรือทำให้ล่าช้าโดยไม่มีเหตุอันควร

- **Article 41.3** Decisions on the merits of a case shall preferably be in writing and reasoned. They shall be made available at least to the parties to the proceeding without undue delay. Decisions on the merits of a case shall be based only on evidence in respect of which parties were offered the opportunity to be heard.

คำแปล : คำวินิจฉัยชี้ขาดในมูลแห่งคดี ควรทำเป็นลายลักษณ์อักษรและมีเหตุผลประกอบ คู่กรณีในกระบวนการพิจารณาจะได้รับคำวินิจฉัยดังกล่าวโดยไม่ชักช้า คำวินิจฉัยชี้ขาดในมูลแห่งคดีจะพิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่กรณีมีโอกาสชี้แจงเท่านั้น

- **Article 62.5** Final administrative decisions in any of the procedures referred to under paragraph 4 shall be subject to review by a judicial or quasi-judicial authority. However, there shall be no obligation to provide an opportunity for such review of decisions in cases of unsuccessful opposition or administrative revocation, provided that the grounds for such procedures can be the subject of invalidation procedures.

คำแปล : คำชี้ขาดขั้นสุดท้ายของฝ่ายบริหารเกี่ยวกับกระบวนการใดๆ ที่กล่าวถึงภายใต้วรรค 4 จะอยู่ภายใต้บังคับการพิจารณาทบทวนของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจทางศาล หรือกึ่งศาล อย่างไรก็ตาม จะไม่มีพันธกรณีที่จะให้โอกาสในการทบทวนคำชี้ขาดต่างๆ ดังกล่าว ในกรณีที่มีการคัดค้านไม่ประสบผล หรือมีการเพิกถอนของฝ่ายบริหาร ทั้งนี้ โดยมีเงื่อนไขว่าเหตุแห่งกระบวนการเช่นนั้นสามารถเป็นประเด็นของกระบวนการโต้แย้งสิทธิได้

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของความตกลง TRIPS ข้างต้นแล้ว สรุปได้ว่า ความตกลง TRIPS กำหนดให้กระบวนการคัดค้านสิทธิบัตรจะต้องเป็นกระบวนการที่มีความเป็นธรรม ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน และต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีมีสิทธิได้ชี้แจง และเมื่อมีคำวินิจฉัยของฝ่ายบริหารแล้ว คู่กรณีต้องสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวต่อศาลได้ด้วย

1.2. อนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินอุตสาหกรรม (Paris Convention on the Protection of Industrial Property) (ประเทศไทยเป็นภาคีเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2551)

อนุสัญญากรุงปารีส เป็นความตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก โดยเกิดจากความพยายามของประเทศต่างๆ ที่จะลดช่องว่างมาตรฐานการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินอุตสาหกรรม ในแต่ละประเทศภาคี โดยกำหนดให้ประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีต้องมีระดับความคุ้มครองขั้นต่ำในหลักการสำคัญๆ เท่าเทียมกัน ทรัพย์สินอุตสาหกรรมที่ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญากรุงปารีส ได้แก่ สิทธิบัตร อนุสิทธิบัตร การออกแบบอุตสาหกรรม เครื่องหมายการค้า เครื่องหมายบริการ ชื่อทางการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการแข่งขันอันไม่เป็นธรรม

อนุสัญญากรุงปารีสถือเป็นรากฐานของการให้ความคุ้มครองระหว่างประเทศ ดังนั้นประเทศใดที่ต้องการที่จะเข้าเป็นภาคีสมาชิกของสนธิสัญญาระหว่างประเทศฉบับ เช่น Patent Cooperation Treaty (PCT), Madrid Protocol หรือ Madrid Agreement ประเทศนั้นจะต้องเข้าเป็นภาคีอนุสัญญากรุงปารีสก่อน เพื่อให้ประเทศภาคีอื่นๆ แน่ใจว่าแต่ละประเทศมีบทบัญญัติของกฎหมายที่มีมาตรฐานขั้นต่ำไม่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ดี พันธกรณีตามอนุสัญญากรุงปารีสจะวางหลักเฉพาะหลักการ และสิทธิต่างๆ ในเรื่องทั่วไป ซึ่งไม่ก้าวล่วงถึงกระบวนการพิจารณาภายในต่างๆ อนุสัญญาระบบนี้จึงไม่มีบทบัญญัติใดที่เกี่ยวกับกระบวนการคัดค้านสิทธิบัตร

1.3. สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty หรือ PCT) (ประเทศไทยเป็นภาคีเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2552)

สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร เป็นสนธิสัญญาที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในหลายประเทศ โดยกำหนดให้มีรูปแบบคำขอรับสิทธิบัตรระหว่างประเทศ กระบวนการตรวจค้นระหว่างประเทศ และกระบวนการตรวจสอบการประดิษฐ์เบื้องต้นระหว่างประเทศร่วมกัน แต่ประเทศสมาชิกยังคงมีอิสระในการรับจดทะเบียน หรือไม่รับจดทะเบียนตามแต่ที่กำหนดในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศตน

เนื่องจากสนธิสัญญาระบบนี้กำหนดแต่เพียงหลักเกณฑ์และวิธีการยื่นคำขอเท่านั้น โดยไม่ก้าวล่วงไปกำหนดเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระ หรือขั้นตอนกระบวนการพิจารณาภายในประเทศ ดังนั้น สนธิสัญญา PCT จึงไม่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับระบบการคัดค้านสิทธิบัตร เพราะเป็นเรื่องภายในที่แต่ละประเทศมีอิสระในการพิจารณา

1.4. สนธิสัญญาว่าด้วยกฎหมายสิทธิบัตร (Patent Law Treaty หรือ PLT) (ประเทศไทยยังไม่ได้เป็นภาคี)

สนธิสัญญาว่าด้วยกฎหมายสิทธิบัตร เป็นสนธิสัญญาที่มีวัตถุประสงค์หลักที่จะพยายามทำให้กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศมีความกลมกลืนกัน (Patent Harmonization) เพื่อให้เกิดความสะดวกในการยื่นคำขอรับสิทธิบัตร และการบริหารจัดการสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร โดยเป็นสนธิสัญญาที่มีการกำหนดถึงเนื้อหาสาระและกระบวนการต่างๆ ของกฎหมายสิทธิบัตรด้วย ทั้งนี้ PLT มีบทบัญญัติบางประการที่กำหนดเกี่ยวกับการคัดค้านสิทธิบัตร เช่น ห้ามเพิกถอนสิทธิบัตรไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงสิทธิบัตรได้ทราบก่อน และหลักเกณฑ์ในการขยายระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการคัดค้านสิทธิบัตร เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เนื่องจากขณะนี้ประเทศไทยยังไม่มีเป็นภาคีสนธิสัญญาระบบนี้ จึงไม่มีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

2. ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของต่างประเทศ¹

การคัดค้านสิทธิบัตร คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่สามารถคัดค้านการรับจดสิทธิบัตรได้ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด แต่เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีข้อตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาระดับใดกำหนดมาตรฐานหรือรูปแบบของกระบวนการคัดค้านเอาไว้ แต่ละประเทศจึงมีอิสระที่จะออกแบบระบบและวิธีการคัดค้านของตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญา ระดับการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ตลอดจนบริบทของสังคมนั้นๆ

ระบบคัดค้านสิทธิบัตรมีความสำคัญต่อนโยบายทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และสาธารณสุขของประเทศ กล่าวคือ ประเทศที่มีความพร้อมด้านอุตสาหกรรมและมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ย่อมมีนโยบายที่จะให้การรับจดทะเบียนทำได้รวดเร็ว มีอุปสรรคและปัญหาน้อยที่สุด และต้องการให้มีปริมาณการจดสิทธิบัตรที่สูง แต่ในทางตรงกันข้าม สำหรับประเทศที่มีระดับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ไม่สูงนัก หรือประเทศที่มีปัญหาด้านสังคมและปัญหาด้านสาธารณสุขมาก ก็จะทำให้ความสำคัญกับคุณภาพของสิทธิบัตรโดยสิทธิผูกขาดในเทคโนโลยีควรจำทำได้ในกรณีที่ทำเป็นเท่านั้น กลุ่มประเทศในลักษณะหลังนี้ จึงให้ความสำคัญกับการตรวจสอบของสังคม มากกว่าการมุ่งเน้นให้การรับจดทะเบียนทำได้รวดเร็ว

ประเทศต่างๆ มีอิสระที่จะออกแบบระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของตนเองให้สอดคล้องกับนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาและสภาพสังคม โดยส่วนใหญ่แล้ว ระบบคัดค้านที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศจะมีอยู่ 2 รูปแบบหลักๆ คือ การคัดค้านก่อนที่จะรับจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) หรือการคัดค้านภายหลังจากรับจดทะเบียนแล้ว (Post-grant Opposition) อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิทธิบัตรของบางประเทศ อาจเลือกที่จะใช้ทั้งระบบ Pre-grant Opposition และ Post-grant Opposition เพื่อเปิดโอกาสให้สามารถยื่นคำคัดค้านได้ทั้งก่อนและหลังรับจดทะเบียนแล้ว เช่น ประเทศอินเดีย เป็นต้น

นอกจากการคัดค้านแบบที่กล่าวมาข้างต้น ในบางประเทศอาจเปิดโอกาสให้สังคมสามารถมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่อการพิจารณาในรูปแบบอื่นได้อีก เช่น การตั้งข้อสังเกตโดยบุคคลที่ 3 (Observation by Third Party) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ควบคู่กับกระบวนการคัดค้านแบบ Pre-grant Opposition หรือ Post-grant Opposition ได้ เพื่อให้การตรวจสอบเป็นไปอย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้น โดยมีระบบการคัดค้านในต่างประเทศที่น่าสนใจ ดังนี้

¹ ข้อมูลบางส่วนนำมาจากรายงาน Opposition Systems ประกอบการประชุม Standing Committee on the Law of Patent ครั้งที่ 14 ระหว่างวันที่ 25 – 29 มกราคม 2553 เอกสารผนวก

2.1 ระบบการคัดค้านของประเทศญี่ปุ่น

การเปลี่ยนแปลงระบบคัดค้านคำขอรับสิทธิบัตรของประเทศญี่ปุ่นในช่วงระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมาเป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองนโยบายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศที่ต้องการจะกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ โดยการเร่งให้การจดทะเบียนสิทธิบัตร ทำได้รวดเร็วขึ้น ทั้งนี้ ก่อนปี ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537) ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบการคัดค้านคำขอรับสิทธิบัตรก่อนรับจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) แต่เกิดข้อร้องเรียนเรื่องการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรล่าช้า ไม่ส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ และไม่ทันต่อการเติบโตของอุตสาหกรรม ทำให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อเปลี่ยนจากระบบ Pre-grant Opposition เป็น Post-grant Opposition ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ ที่เห็นว่าสิทธิบัตรนั้นไม่ควรได้รับจดทะเบียนสามารถยื่นคำคัดค้านได้ภายใน 6 เดือน นับแต่วันที่มีการรับจดทะเบียนสิทธิบัตร โดยพิจารณาการคัดค้านจะเป็นการดำเนินการระหว่างผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรกับผู้ทรงสิทธิบัตรเท่านั้น (ex-parte procedure) และเป็นการวินิจฉัยจากเอกสารเป็นหลัก

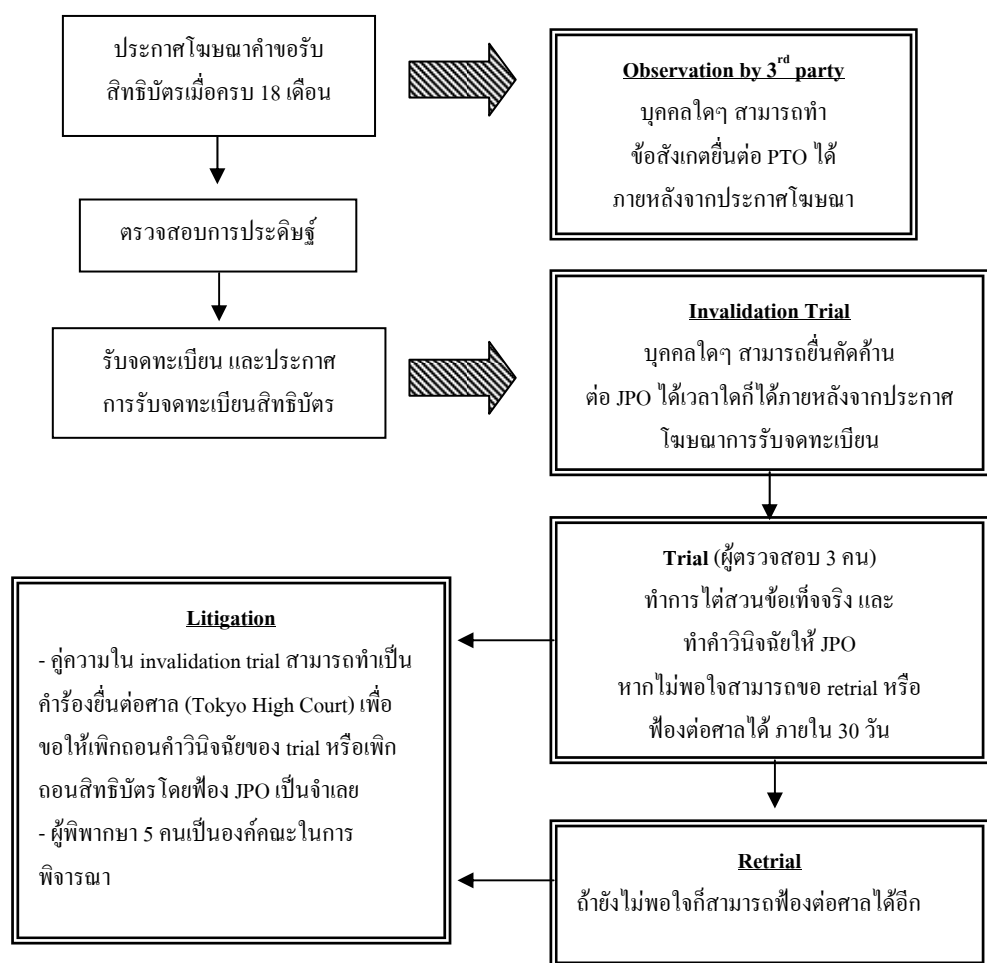
อย่างไรก็ดี นอกจาก Post-grant Opposition ที่เป็นการพิจารณาโดยผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรแล้ว กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้นยังมีกระบวนการ Post-grant Opposition อีกประเภทหนึ่ง คือ การเพิกถอนสิทธิบัตร (Appeal for Invalidation of Patent) ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ สามารถยื่นขอเพิกถอนสิทธิบัตรต่อสำนักงานสิทธิบัตรญี่ปุ่น (Japan Patent Office หรือ JPO) ในเวลาใดก็ได้ภายหลังจากมีการรับจดทะเบียนแล้ว โดยผู้ที่ยื่นคำคัดค้านในกระบวนการนี้สามารถมีส่วนร่วมเป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณา (inter-partes procedure) จึงทำให้ในประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการคัดค้านสิทธิบัตรภายหลังจากรับจดทะเบียนซ้ำซ้อนกันอยู่ 2 กระบวนการ ซึ่งสร้างความสับสนและซ้ำซ้อน เนื่องจากสิทธิบัตรฉบับหนึ่งอาจถูกคัดค้านและขอให้เพิกถอนได้ในเวลาเดียวกันก็ได้ ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนข้างต้น ประเทศญี่ปุ่นได้ยกเลิกระบบ Post-grant Opposition แบบที่เป็นการคัดค้านต่อ ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรในปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) และปรับปรุงระบบ Post-grant Opposition แบบการเพิกถอนสิทธิบัตร โดยนำเอาการไต่สวน (Invalidation Trial) มาใช้ในการหาข้อมูลประกอบการพิจารณา และเพิ่มช่องทางในการมีส่วนร่วมของสังคมมากขึ้นโดยอนุญาตให้บุคคลที่สามสามารถส่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการตรวจพิจารณาไปยังสำนักงานสิทธิบัตร (Japan Patent Office หรือ JPO) ในเวลาใดก็ได้ แม้ว่าจะมีการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรนั้นไปแล้ว

ระบบการเพิกถอนสิทธิบัตรที่แก้ไขใหม่ เปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ สามารถยื่นขอให้เพิกถอนต่อ JPO ในเวลาใดก็ได้ภายหลังจากรับจดทะเบียน โดยคณะกรรมการ (Appeal Board) ซึ่งประกอบด้วยผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรจำนวน 3 คน จะเป็นผู้นิจฉัย และเมื่อมีการวินิจฉัยแล้ว คู่ความฝ่ายใดที่ไม่เห็นด้วยสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยไปยัง Tokyo High Court ได้ภายใน 90 วันนับแต่วันที่คณะกรรมการมีคำวินิจฉัย

สำหรับช่องทางในการยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 นั้น กฎข้อที่ 13 ทวิ และตรี ของกฎระเบียบที่ออกตามกฎหมายสิทธิบัตร (Regulations of the Patent Law) กำหนดให้บุคคลใดๆ สามารถยื่นข้อมูลในเรื่องที่อาจกระทบต่อการพิจารณาจดทะเบียน เช่น ประเด็นเรื่องความใหม่ ขั้นตอนประดิษฐ์สูงขึ้น การประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม หรือประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติ เช่น มีการแก้ไขเพิ่มเติมคำขอเกินไปกว่าที่มีการประกาศโฆษณาไว้ เป็นต้น ทั้งนี้ จะเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคำขอรับสิทธิบัตรที่อยู่ระหว่างการตรวจพิจารณา หรือสิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียนแล้วก็ได้

การยื่นข้อมูลนั้นให้ยื่นต่ออธิบดีของ JPO โดยผู้ให้ข้อมูลจะระบุชื่อตนหรือไม่ก็ได้ หากมีการระบุชื่อ ผู้ให้ข้อมูลอาจขอให้ JPO แจ้งผลการพิจารณาข้อมูลของตนให้ทราบด้วยก็ได้ ทั้งนี้ ข้อมูลที่มีการยื่นเข้ามาจะรวมอยู่ในแฟ้มของสิทธิบัตรนั้นเพื่อให้สังคมสามารถตรวจสอบได้

จากข้อมูลของรายงานประจำปีของ JPO ในปี 2007 (พ.ศ. 2550) ปรากฏว่ามีผู้ยื่นข้อมูลให้สำนักงานสิทธิบัตรมากถึง 7,487 เรื่อง และ 76 % ของข้อมูลที่มีการยื่นเข้ามาได้ถูกนำไปใช้ประกอบการพิจารณาของผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร

2.2 ระบบการคัดค้านของสาธารณรัฐประชาชนจีน

ก่อนปี ค.ศ.1992 (พ.ศ. 2535) สาธารณรัฐประชาชนจีนใช้ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรแบบ Pre-grant Opposition แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นระบบการคัดค้านแบบ Post-grant Opposition เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องความล่าช้าในการรับจดทะเบียน โดยในช่วงระยะแรกๆ การคัดค้านสิทธิบัตรแบบ Post-grant Opposition ของสาธารณรัฐประชาชนจีนมีทั้งการ Post-grant Opposition แบบคัดค้านต่อผู้ตรวจสอบ และ Post-grant invalidation procedure ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องมูลเหตุในการคัดค้าน และระยะเวลาที่เปิดให้มีการคัดค้าน โดยกระบวนการ invalidation procedure จะไม่สามารถเริ่มขึ้นได้จนกว่ากระบวนการ Post-grant Opposition จะได้ข้อยุติก่อน อย่างไรก็ตาม ประเทศจีนได้ยกเลิกกระบวนการ Post-grant Opposition แบบคัดค้านต่อผู้ตรวจสอบ ในปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) เนื่องจากความซ้ำซ้อน และสิทธิบัตรฉบับเดียวอาจถูกคัดค้านซ้ำซ้อนไม่มีที่สิ้นสุด ปัจจุบันนี้ Post-grant invalidation procedure จึงเป็นช่องทางเดียวในการคัดค้านสิทธิบัตรของสาธารณรัฐประชาชนจีน

นอกจากการคัดค้านสิทธิบัตรแบบ Post-grant Opposition ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ประเทศจีนได้จัดให้มีช่องทางในการให้ข้อมูลโดยบุคคลที่สาม โดยในกฎข้อ 28 ของ Implementing Regulations ของกฎหมายสิทธิบัตร กำหนดให้บุคคลใดๆ สามารถยื่นข้อสังเกตประกอบคำขอรับสิทธิบัตรได้ โดยต้องระบุเหตุผลพร้อมเอกสารหลักฐานประกอบ โดยยื่นภายหลังจากการประกาศโฆษณาคำขอ รับสิทธิบัตรแต่ก่อนการประกาศการรับจดทะเบียน

2.3 ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศบราซิล

ประเทศบราซิลใช้ระบบการคัดค้านแบบ Post-grant Opposition โดยบุคคลใดๆ ซึ่งมีส่วนได้เสีย หรือสำนักงานสิทธิบัตรเห็นเอง สามารถยื่นคำคัดค้านได้ภายใน 6 เดือน นับแต่วันรับจดทะเบียนสิทธิบัตร เมื่อมีการคัดค้าน ผู้ทรงสิทธิบัตรจะได้รับแจ้งการคัดค้านนั้น และมีโอกาสยื่นคำโต้แย้งได้ภายใน 60 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง ทั้งนี้ ประธานของ National Institute of Industrial Property (INPI) จะเป็นผู้อนุมัติคำคัดค้าน คำวินิจฉัยของประธาน INPI ถือว่าเป็นที่สุด ไม่สามารถอุทธรณ์ต่อไปได้ ในกรณีที่ ผู้คัดค้านเป็นฝ่ายชนะ ให้ถือว่าสิทธิบัตรนั้นเสียไปตั้งแต่นั้น

2.4 ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของสหราชอาณาจักร

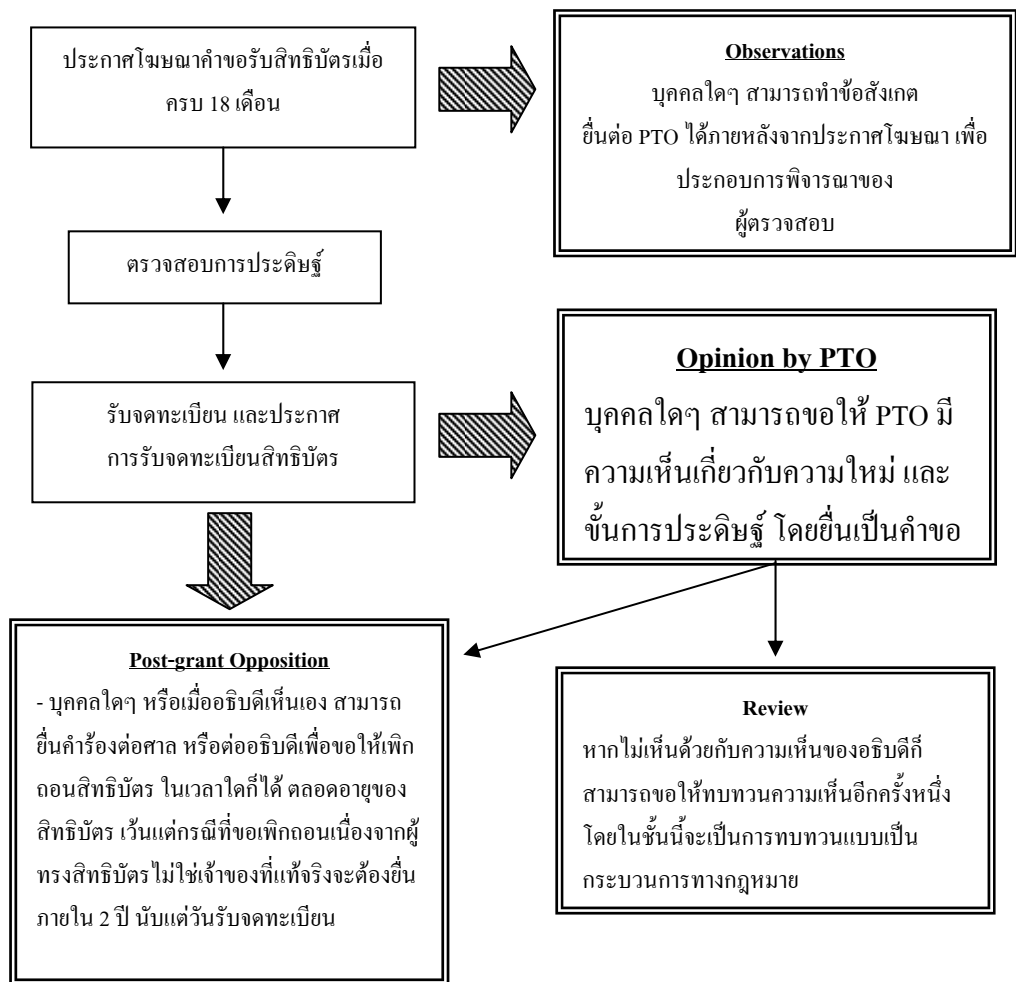
ระบบการคัดค้านของสหราชอาณาจักรเป็นระบบ Post-grant Opposition แต่มีกระบวนการอื่นๆ ที่สังคมสามารถโต้แย้งความสมบูรณ์ของสิทธิบัตรได้อีกหลายวิธี ดังนี้

1. Observation about Patentability - ภายหลังจากมีการประกาศโฆษณาแต่ก่อนรับจดทะเบียน บุคคลใดๆ สามารถยื่นข้อสังเกตว่าการประดิษฐ์ตามคำขอสมควรได้รับการจดทะเบียนหรือไม่ โดยผู้ทำข้อสังเกตจะระบุชื่อตนเองหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ ผู้ทำข้อสังเกตไม่สามารถเข้ามามีส่วน

ร่วมในการพิจารณาของผู้ตรวจสอบ ข้อมูลที่ยื่นมาจะถูกเก็บรวบรวมไว้ในแฟ้มของสิทธิบัตรนั้นๆ เพื่อให้สังคมสามารถตรวจสอบได้ต่อไป

2. Opinion – ในกรณีที่อยู่ระหว่างโต้แย้งสิทธิเรื่องการละเมิด หากบุคคลใดๆ มีความประสงค์จะให้นายทะเบียน (Comptroller) พิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของสิทธิบัตรแต่ไม่ประสงค์จะดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย บุคคลนั้นสามารถยื่นคำขอให้นายทะเบียนให้ความเห็นว่า การประดิษฐ์ตามสิทธิบัตรนั้นมีความใหม่ หรือมีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้นหรือไม่ โดยสามารถยื่นคำขอโดยจ่ายค่าธรรมเนียมการให้ความเห็นในเวลาใดก็ได้ อย่างไรก็ตาม ความเป็นอิสระนี้ไม่มีผลผูกพันให้ศาลต้องถือตาม และแม้ว่านายทะเบียนจะเห็นว่าสิทธิบัตรนั้นสมบูรณ์แล้วก็ไม่เป็นการห้ามมิให้บุคคลอื่นยื่นคัดค้าน (post-grant opposition) ต่อไป

3. Post-grant opposition – บุคคลใดๆ หรือเมื่อผู้ตรวจสอบเห็นเอง สามารถคัดค้านการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ โดยยื่นคำคัดค้านในเวลาใดๆ ก็ได้ภายหลังจากมีการรับจดทะเบียนสิทธิบัตรแล้ว แต่หากเป็นกรณีที่คัดค้านเนื่องจากผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ใช่เจ้าของที่แท้จริงจะต้องยื่นภายใน 2 ปี นับแต่วันที่รับจดทะเบียน โดยการคัดค้านจะยื่นเป็นคำคัดค้านต่อสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Office of UK) หรือทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาลเพื่อขอให้เพิกถอนสิทธิบัตรก็ได้ก็ได้ หากเป็นการวินิจฉัยโดยนายทะเบียน (Comptroller) จะไม่ตัดสินชี้ความในการพิสูจน์ความสมบูรณ์ของสิทธิบัตรในคดีละเมิดสิทธิบัตรที่มีการฟ้องร้องต่อศาล

Flow Chart ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศไทย

2.5 ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศไทย

ประเทศไทยใช้ระบบการคัดค้านแบบ Pre-grant Opposition โดยบุคคลใดๆ สามารถยื่นคำคัดค้านต่อสำนักงานสิทธิบัตรได้ภายใน 60 วัน นับแต่วันประกาศโฆษณา ผู้คัดค้านต้องเสียค่าธรรมเนียมในการคัดค้าน แต่จะสำนักงานจะคืนให้ถ้าผู้คัดค้านเป็นฝ่ายชนะ

เมื่อมีการคัดค้าน ผู้ขอรับสิทธิบัตรจะได้รับแจ้งคำคัดค้าน และให้โอกาสในการยื่นคำโต้แย้งได้ภายใน 15 วัน หลังจากได้รับคำโต้แย้งจากผู้ขอรับสิทธิบัตรแล้ว สำนักงานสิทธิบัตรจะส่งคำโต้แย้งนั้นให้ผู้คัดค้านทราบ ทั้งนี้ คณะกรรมการในการวินิจฉัยคำคัดค้าน ประกอบด้วยผู้พิพากษาจากศาลอุทธรณ์เป็นประธานกรรมการ ผู้แทนจาก State Council และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคต่างๆ อีก 3 ท่าน โดยจะมีผู้ตรวจสอบจากสำนักงานสิทธิบัตรร่วมเป็นกรรมการหรือไม่ก็ได้ คำวินิจฉัยของคณะกรรมการอุทธรณ์ต่อ Administrative Tribunal ภายใน 60 วัน นับจากวันได้รับแจ้งคำวินิจฉัยนั้น

2.6 ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศฟิลิปปินส์

ประเทศฟิลิปปินส์ใช้ระบบคัดค้านแบบ Post-grant Opposition แต่เปิดให้มีกระบวนการยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่สามได้ โดยภายหลังจากมีการประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตร บุคคลใดๆ ที่เห็นว่าการประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรไม่ควรได้รับจดทะเบียนสามารถยื่นความเห็นต่อ IPO เพื่อประกอบการพิจารณาจดทะเบียน ผู้ยื่นคำขอมีสิทธิโต้แย้งความเห็นได้ แต่ผู้ยื่นความเห็นไม่มีส่วนร่วม และไม่สามารถติดตามการพิจารณาความเห็นของตนได้ ทั้งนี้ ความเห็นและข้อมูลที่มีการยื่นจะถูกนำไปรวบรวมไว้ในแฟ้มของสิทธิบัตรนั้นๆ เพื่อให้สังคมสามารถตรวจสอบได้ต่อไป

อย่างไรก็ดี กระบวนการคัดค้านที่ผู้คัดค้านสามารถมีส่วนร่วมเป็นคู่ความด้วยจะอยู่ภายหลังจากการจดทะเบียนแล้ว บุคคลใดๆ ที่เห็นว่าการจดทะเบียนไม่ถูกต้อง สามารถยื่นคำคัดค้านต่อ Bureau of Legal Affairs ได้

2.7 ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศอินเดีย

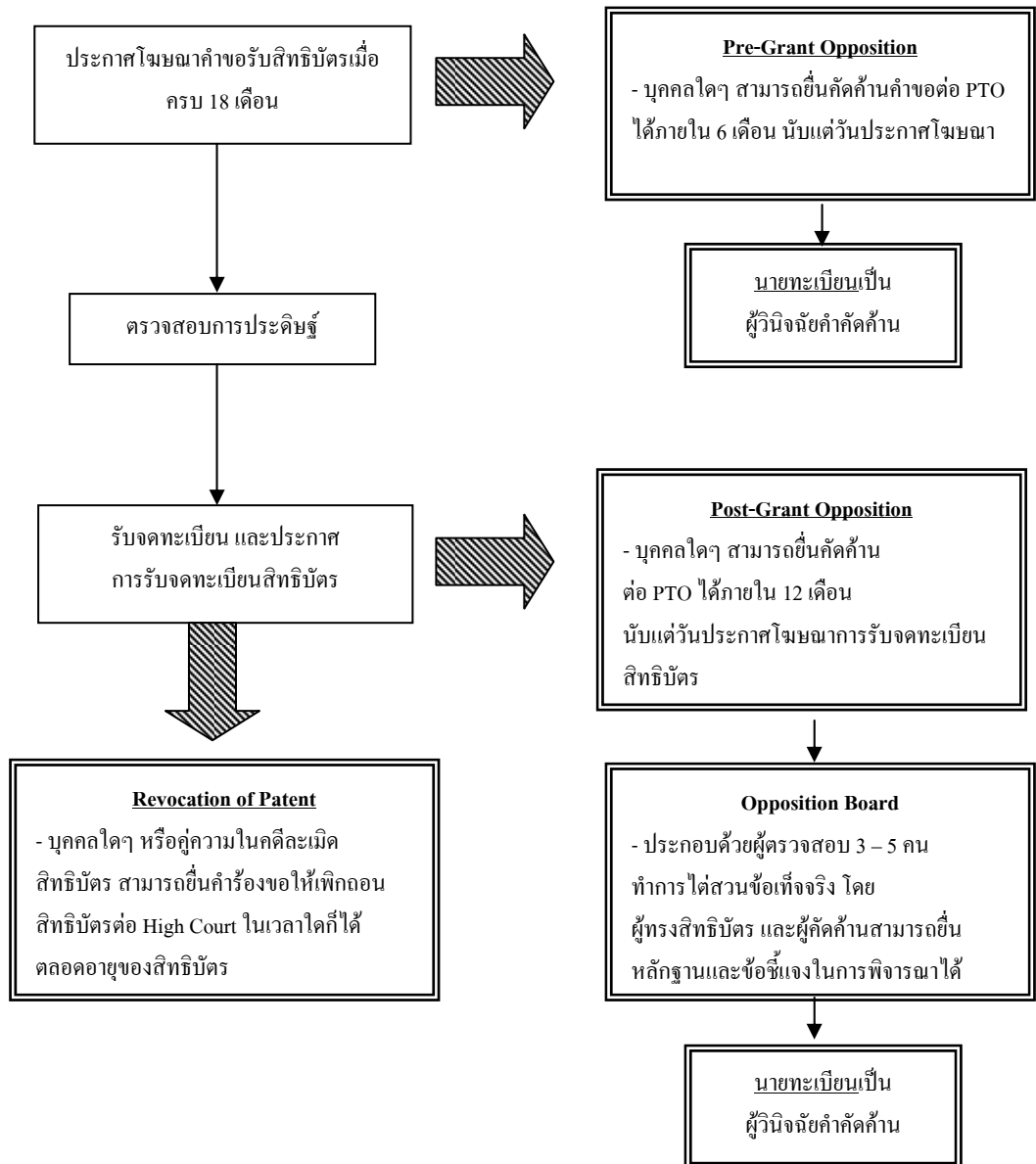
ประเทศอินเดียใช้ระบบการคัดค้านแบบผสม กล่าวคือ มีทั้งขั้นตอน Pre-grant Opposition และ Post-grant Opposition โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) Pre-grant Opposition

ก่อนรับจดทะเบียน เมื่อมีการประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตรแล้ว บุคคลใดๆ สามารถยื่นคำคัดค้านไปยังผู้ตรวจสอบได้ ภายใน 6 เดือน นับแต่วันประกาศโฆษณา ในกรณีที่นายทะเบียน (เรียกว่า “Controller”) เห็นว่าคำขอรับสิทธิบัตรนั้นควรถูกปฏิเสธ หรือแก้ไข นายทะเบียนจะแจ้งให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทราบ พร้อมทั้งส่งเอกสารการคัดค้านไปให้ โดยผู้ขอรับสิทธิบัตรอาจยื่นคำชี้แจงเพื่อสนับสนุนคำขอรับสิทธิบัตรของตนเองได้ภายใน 3 เดือนนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง ทั้งนี้ คำคัดค้านก่อนรับจดทะเบียนจะวินิจฉัยโดยนายทะเบียน และสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยของผู้ตรวจสอบไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์ (Appellate Board) ได้ภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่ผู้ตรวจสอบมีคำวินิจฉัย

(2) Post-grant Opposition

ภายหลังจากจดทะเบียนแล้ว บุคคลใดๆ สามารถยื่นคำคัดค้านได้ ภายใน 1 ปี นับแต่วันประกาศการรับจดทะเบียนสิทธิบัตร เมื่อมีการคัดค้าน นายทะเบียนจะแจ้งการคัดค้านนั้นให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบ เพื่อให้ยื่นคำโต้แย้งพร้อมทั้งหลักฐานประกอบภายใน 2 เดือน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง หากผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ได้แย้งคำคัดค้านดังกล่าวภายในกำหนดเวลา สิทธิบัตรนั้นจะถูกเพิกถอน ทั้งนี้ คำคัดค้านหลังจากจดทะเบียนจะถูกไต่สวนเพื่อสรุปข้อเท็จจริงโดย Opposition Board จำนวน 3 – 5 คน และจัดทำความเห็นเสนอให้นายทะเบียนทำการวินิจฉัยคำคัดค้าน โดยคำวินิจฉัยของนายทะเบียนสามารถอุทธรณ์ไปยังคณะกรรมการอุทธรณ์ (Appellate Board) ได้ ภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่มิคำวินิจฉัย

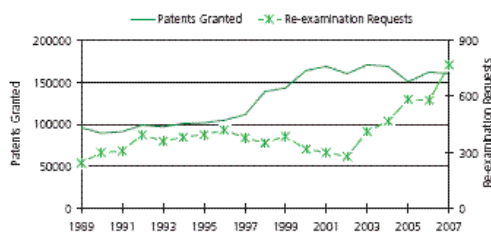
Flow Chart ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของประเทศไทย

3. สถิติการคัดค้านสิทธิบัตรในต่างประเทศ

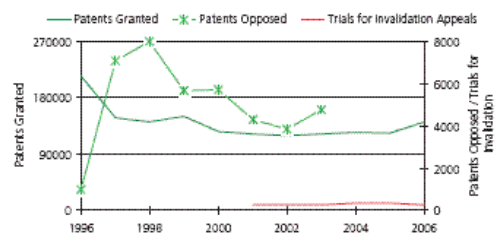
จากสถิติการคัดค้านและการเพิกถอนสิทธิบัตรของ WIPO Statistic Database 2008 พบว่าปริมาณการคัดค้านและเพิกถอนสิทธิบัตรในต่างประเทศมีจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณคำขอรับสิทธิบัตรที่ยื่นต่อสำนักงานนั้นๆ ในแต่ละปี เช่น

- ใน European Patent Office มีการคัดค้านประมาณร้อยละ 6.0
- ใน German Patent Office มีการคัดค้านประมาณร้อยละ 4.6
- ใน Korean Intellectual Property Office มีการคัดค้านประมาณร้อยละ 1.3

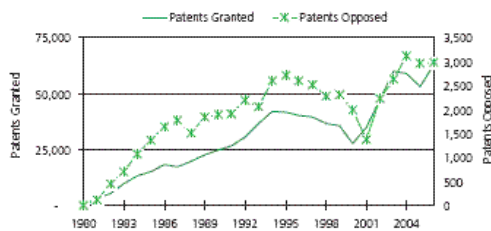
United States Patent and Trademark Office

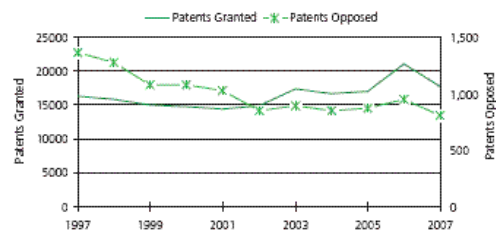
Japan Patent Office

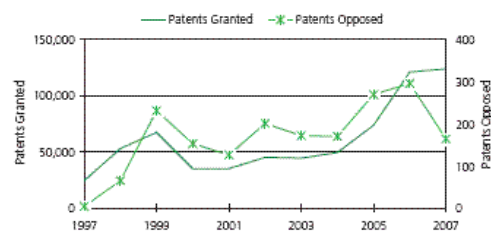
European Patent Office

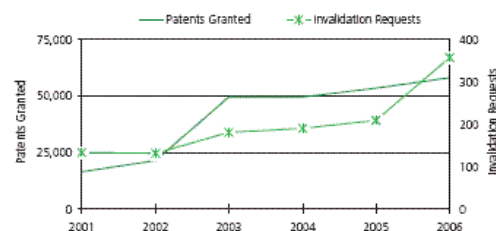
German Patent and Trademark Office

Korean Intellectual Property Office

Chinese Patent Office

Note: Chinese data are estimated except for 2002 and 2006. Different procedures exist in different Offices for opposing or invalidating the decision of the granting of a patent. In Germany, the European Patent Office (EPO) and the Republic of Korea, this is simply called "opposition", however, in the USA, it is referred to as "Re-examination". In China, the procedure is called an "Invalidation Request", and in Japan it is called a "Trial for invalidation".

Source: WIPO Statistics Database

ข้อมูล Statistics on Opposition and Invalidation by Patent Office

World Patent Report : A Statistical Review (2008) โดย WIPO

4. วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของระบบการคัดค้านสิทธิบัตรในรูปแบบต่างๆ

4.1. ระบบการคัดค้านก่อนรับจดทะเบียน (Pre-grant Opposition)

ระบบการคัดค้านก่อนรับจดทะเบียน (Pre-grant Opposition) จะเกิดขึ้นภายหลังจากการตรวจสอบเบื้องต้นเสร็จสิ้น และสำนักงานสิทธิบัตรจัดให้มีการประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตร เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ สามารถยื่นคำคัดค้านได้ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ผู้คัดค้านจะต้องบรรยายมูลเหตุในการคัดค้านซึ่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด พร้อมทั้งเสนอหลักฐานประกอบข้อกล่าวอ้างของตน ผู้ขอรับสิทธิบัตรจะได้รับแจ้งการคัดค้านนั้นและสามารถยื่นคำโต้แย้งได้ภายในเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ ผู้ที่จะวินิจฉัยคำคัดค้านอาจเป็นผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร หรือหัวหน้าสำนักงานสิทธิบัตร

ข้อดีของระบบ Pre-grant Opposition

- (1) เป็นระบบที่ทำให้สิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียนแล้วมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะเปิดโอกาสให้สังคมสามารถตรวจสอบแล้ว
- (2) เปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ ที่อาจได้รับผลกระทบสามารถปกป้องสิทธิของตนได้ก่อนจะเกิดความเสียหายจากการรับจดทะเบียนสิทธิบัตร
- (3) เป็นการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร ทำให้ผู้ตรวจสอบมีฐานข้อมูลกว้างมากขึ้น เป็นผลให้การรับจดทะเบียนสิทธิบัตรมีความรอบคอบยิ่งขึ้น

ข้อเสียของระบบ Pre-grant Opposition

- (1) กระบวนการคัดค้านทั้งระบบต้องใช้ระยะเวลานานหลายปีจึงจะถึงที่สุด เพราะภายหลังจากที่มีคำวินิจฉัยแล้ว คู่ความที่ไม่พอใจสามารถอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการ และต่อศาลได้อีก ทำให้คำขอรับสิทธิบัตรที่ถูกคัดค้านต้องถูกชะลอการพิจารณาไปอีกหลายปี และการพิจารณาขาดความต่อเนื่อง
- (2) กฎหมายมีข้อสันนิษฐานว่าหลังจากที่ได้มีการประกาศโฆษณา ให้ถือว่าสาธารณชนได้ทราบแล้วว่ามีคำขอรับสิทธิบัตรนั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ผู้ที่ประสงค์จะคัดค้านบางรายไม่ทราบว่ามีการยื่นคำขอดังกล่าว จึงไม่สามารถยื่นคำคัดค้านได้ทันกำหนดเวลา หรือเตรียมคำคัดค้านไม่เพียงพอในระยะเวลาที่จำกัด
- (3) ผู้ไม่สุจริตอาจใช้ระบบการคัดค้านเพื่อประวิงเวลา อันเป็นผลให้การรับจดสิทธิบัตรต้องล่าช้าออกไป

4.2. ระบบการคัดค้านภายหลังจากจดทะเบียน (Post-grant Opposition)

เมื่อมีการประกาศการรับจดทะเบียน ผู้คัดค้านสามารถยื่นคำคัดค้านการรับจดทะเบียนนั้นได้ โดยกฎหมายของบางประเทศจะกำหนดช่วงระยะเวลาสำหรับการคัดค้าน แต่บางประเทศก็ไม่จำกัดระยะเวลา ทั้งนี้ ผู้ทรงสิทธิบัตรจะได้รับแจ้งการคัดค้านนั้นและให้โอกาสในการโต้แย้งคำคัดค้าน โดยผู้วินิจฉัยคำคัดค้านอาจเป็นผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร หัวหน้าสำนักงานสิทธิบัตร หรือ คณะกรรมการจำนวน 3 – 5 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ตรวจสอบ และ/หรือ บุคคลภายนอกที่มีความรู้และประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง

ข้อดีของระบบ Post-grant Opposition

- (1) การพิจารณาคำขอรับสิทธิบัตรมีความต่อเนื่อง การรับจดทะเบียนจะไม่ถูกทำให้ล่าช้าออกไป ทำให้มีการนำนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมออกมาใช้ได้เร็วขึ้น
- (2) โดยส่วนใหญ่แล้วการพิจารณาคัดค้านภายหลังจากรับจดทะเบียนจะเป็นการพิจารณาแบบ Inter parte trial ซึ่งผู้คัดค้านจะสามารถมีส่วนร่วมในการพิจารณา ทำให้สามารถมีส่วนร่วมได้มากขึ้น
- (3) การพิสูจน์พยานหลักฐานประกอบการคัดค้านหลังรับจดทะเบียนจะทำได้ง่ายกว่า เนื่องจากผู้ขอให้เพิกถอนทราบเหตุผลที่ผู้ตรวจสอบใช้ในการพิจารณาจึงสามารถนำหลักฐานมาสืบเพื่อหักล้างตามประเด็นนั้นได้

ข้อเสียของระบบ Post-grant Opposition

- (1) สภาพบังคับของสิทธิบัตรที่อยู่ในระหว่างการคัดค้านเกิดความไม่แน่นอน ผู้ทรงสิทธิบัตรอาจประสบปัญหาในการบริหารจัดการสิทธิของตนได้
- (2) การตรวจสอบของผู้ตรวจสิทธิบัตรอาจไม่รอบคอบพอ เพราะมีข้อจำกัด ทำให้เกิดการรับจดทะเบียนโดยผิดพลาดได้
- (3) บุคคลที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียโดยตรง เช่น เครือข่ายต่างๆ อาจลงมติที่จะยื่นคำคัดค้านเนื่องจากจะต้องรับภาระเป็นคู่กรณีในการพิจารณาด้วย
- (4) ภาระการพิสูจน์เพื่อเพิกถอนสิทธิบัตรที่รับจดทะเบียนแล้วย่อมสูงกว่าการนำสืบเพื่อหักล้างคำขอรับสิทธิบัตร

4.3 การยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 (Observation by Third Party)

การยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 มีวัตถุประสงค์คล้ายกับกระบวนการ Pre-grant Opposition คือ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของสิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียน เนื่องจากมีการเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นที่มีข้อมูลเกี่ยวกับงานที่ปรากฏอยู่แล้วหรือสิ่งใดๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาคำขอ สามารถส่งข้อมูลให้แก่ผู้ตรวจสอบได้โดยไม่มีเงื่อนไข ค่าใช้จ่าย ข้อจำกัด หรือภาระผูกพันอันใด

การยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 นี้แตกต่างจากการคัดค้านแบบ Pre-grant Opposition เพราะการยื่นข้อมูลเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งที่เสริมการเข้าถึงข้อมูลของผู้ตรวจสอบ เปิดโอกาสให้สังคมสามารถมีส่วนร่วมโดยการแจ้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ แต่การยื่นข้อมูลดังกล่าว ไม่ก่อให้เกิดกระบวนการหรือขั้นตอนทางกฎหมายแต่อย่างใด ผู้ตรวจสอบอาจจะใช้ข้อมูลนั้นในการตรวจพิจารณาหรือไม่ก็ได้ เป็นดุลพินิจของผู้ตรวจสอบ อย่างไรก็ดี เอกสารและหลักฐานต่างๆ ที่มีผู้ให้ข้อมูลมาจะถูกรวมอยู่ในแฟ้มของ คำขอรับสิทธิบัตรนั้นๆ สำหรับให้สังคมสามารถตรวจสอบและใช้ประโยชน์จากข้อมูลนั้นได้ต่อไป

ข้อดีของการยื่นข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 คือ เปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ ที่เห็นว่าการประดิษฐ์ที่ประกาศโฆษณาแล้ว ไม่สมควรได้รับสิทธิบัตรสามารถยื่นข้อมูลต่อผู้ตรวจสอบได้โดยตรง ทั้งนี้ ในหลายประเทศจะไม่จำกัดระยะเวลาในการให้ข้อมูล ถึงแม้ว่าคำขอนั้นจะได้รับจดทะเบียนแล้วก็ยังสามารถยื่นข้อมูลได้ (เนื่องจากในบางประเทศ การคัดค้านสิทธิบัตรที่จดทะเบียนแล้วอาจเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ตรวจสอบเห็นเองก็ได้) และผู้ยื่นข้อมูลไม่ต้องมีการนำเสนอเหมือนระบบการคัดค้าน ซึ่งจะทำให้การแจ้งข้อมูลทำได้ง่ายขึ้น และไม่เสียค่าใช้จ่าย

5. ปัจจัยของระบบการคัดค้านที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของต่างประเทศแล้ว พบว่า ระบบ Pre-grant Opposition และ Post-grant Opposition มีจุดอ่อนจุดแข็งที่แตกต่างกัน เป็นปัญหาของผู้กำหนดนโยบายของประเทศต้องพิจารณาในภาพรวมก่อนตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ระบบใดจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด เพราะสิทธิบัตรเป็นเรื่องที่กระทบทั้งในด้านการค้า การลงทุน การคิดค้นวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการสาธารณสุข ในขั้นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นที่ควรต้องพิจารณาในการเลือกระบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ มีดังนี้

5.1 ระบบการคัดค้านต้องสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายด้านต่างๆ ของประเทศ

ระบบคัดค้านสิทธิบัตรมีความสำคัญต่อนโยบายทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการสาธารณสุขของประเทศ กล่าวคือ ประเทศที่มีความพร้อมด้านอุตสาหกรรมและมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ย่อมมีนโยบายในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็ง และต้องการให้การรับจดทะเบียนเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เห็นได้จากการศึกษาความเป็นมาของระบบการคัดค้านสิทธิบัตรของต่างประเทศ พบว่า ประเทศที่เคยใช้ระบบ Pre-grant Opposition เดิม ได้เปลี่ยนไปเป็นระบบ Post-grant Opposition เป็นส่วนใหญ่แล้ว เพื่อให้การจดทะเบียนสิทธิบัตรสามารถรองรับการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมในประเทศได้

อย่างไรก็ดี แต่ในทางตรงกันข้าม สำหรับประเทศที่มีระดับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไม่สูงนัก หรือประเทศที่ยังคงมีปัญหาด้านสังคมและปัญหาด้านสาธารณสุขมาก ก็จะให้ความสำคัญ

กับนโยบายทางด้านสังคมมากกว่าด้านอุตสาหกรรม ดังนั้น คุณภาพของสิทธิบัตรจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการตรวจสอบให้ละเอียดรอบคอบ สิทธิผูกขาดในเทคโนโลยีควรทำได้ในกรณีที่จำเป็น และสมควรได้รับสิทธิบัตรจริงๆ เท่านั้น กลุ่มประเทศในลักษณะหลังนี้ จึงไม่มุ่งเน้นให้การรับจดทะเบียนเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเลือกใช้ระบบ Pre-grant Opposition เพราะจะทำให้การรับจดทะเบียนมีความรอบคอบมากกว่า ดังเช่นในกรณีของประเทศอินเดีย และอียิปต์ เป็นต้น

5.2 ระบบคัดค้านต้องไม่ซ้ำซ้อน หรือสร้างภาระงานโดยไม่จำเป็น

จากกรณีของประเทศญี่ปุ่นและจีนซึ่งมีการคัดค้านแบบ Post-grant Opposition ซ้ำซ้อนกัน 2 ขั้นตอน กล่าวคือ มีทั้งการคัดค้านและการเพิกถอนต่อผู้ตรวจสอบ ทำให้สถานะทางกฎหมายของสิทธิบัตรมีความไม่แน่นอน เกิดความซ้ำซ้อน และสร้างภาระงานโดยไม่จำเป็น ในที่สุด จึงต้องยกเลิกการคัดค้านกับนายทะเบียน เหลือเพียงการคัดค้านแบบเพิกถอน (invalidation trial หรือ revocation trial) เท่านั้น ทำให้พิจารณาได้ว่า ระบบการคัดค้านสิทธิบัตรที่มีประสิทธิภาพไม่ควรมีกระบวนการหลายอย่างซ้ำซ้อนกัน เพราะทำให้สิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียนมีความไม่แน่นอนในแง่ของกฎหมาย สร้างความสับสนในเรื่องของการบริหารจัดการสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร และเป็นการเพิ่มภาระงานให้กับสำนักงานสิทธิบัตรอีกด้วย

สำหรับในกรณีระบบคัดค้านของประเทศอินเดียซึ่งมีทั้งขั้นตอน Pre-grant Opposition และ Post-grant Opposition นั้น ถึงแม้ว่าจะมีข้อดีที่ทำให้สิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียน มีคุณภาพ เพราะถูกตรวจสอบจากสังคมได้หลากหลายช่องทาง แต่ระบบเช่นนี้เป็นการสร้างภาระงานที่ซ้ำซ้อนให้กับสำนักงานสิทธิบัตร เพราะคำขอหนึ่งอาจถูกคัดค้านได้ทั้งช่วง Pre-grant Opposition และ Post-grant Opposition และอาจกระทบต่อระยะเวลาในการรับจดทะเบียนคำขออื่นๆ ในภาพรวมได้

5.3 ระบบการคัดค้านต้องสามารถเริ่มต้นกระบวนการได้ง่าย

ไม่ว่าจะเป็นระบบ Pre-grant Opposition หรือ Post-grant Opposition ผู้ที่สามารถยื่นคำคัดค้านควรเป็นบุคคลใดๆ ก็ได้ ไม่ควรจำกัดว่าต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียเท่านั้น เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการคัดค้าน คือ การตรวจสอบให้คำขอรับสิทธิบัตรหรือสิทธิบัตรที่ได้รับจดทะเบียนแล้วมีคุณภาพ และเป็นประโยชน์ต่อสังคม จึงควรเปิดให้สามารถคัดค้านได้ในวงกว้าง รวมทั้งผู้ตรวจสอบหรือนายทะเบียนเองก็ควรสามารถเริ่มกระบวนการคัดค้าน (หรือเพิกถอน) สิทธิบัตรได้ เมื่อพบเห็นข้อบกพร่องนั่นเอง หรือเมื่อได้รับข้อมูลจากบุคคลอื่นว่าการประดิษฐ์ที่

ขอรับสิทธิบัตรนั้นไม่ควรได้รับการจดทะเบียน ตลอดจนสามารถปรับปรุงแก้ไขข้อถือสิทธิให้เกิดความถูกต้องและเหมาะสมได้²

นอกจากนี้ การนำระบบการให้ข้อมูลโดยบุคคลที่ 3 (Observation by third party) มาใช้ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยเสริมข้อมูลในการตรวจสอบ และช่วยให้การคัดค้านสิทธิบัตรมีประสิทธิภาพมากขึ้น เห็นได้จากหลายประเทศที่ใช้ระบบการคัดค้านแบบ Post-grant Opposition จะมีตัวบทกฎหมายที่เปิดให้สาธารณชนสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้ตรวจสอบได้ โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา เพื่อเสริมให้การใช้ดุลพินิจของผู้ตรวจสอบอีกทางหนึ่ง ดังเช่นกรณีของประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สหราชอาณาจักร และประเทศฟิลิปปินส์ เป็นต้น

² ในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศสหรัฐอเมริกากำหนดให้ Director ของ USPTO สามารถมีคำสั่งแก้ไขสิทธิบัตรที่มีข้อบกพร่องได้ ตาม 35 U.S.C. 254 : Certificate of correction of Patent and Trademark Office mistake. - Patent Law

“Whenever a mistake in a patent, incurred through the fault of the Patent and Trademark Office, is clearly disclosed by the records of the Office, the Director may issue a certificate of correction stating the fact and nature of such mistake, under seal, without charge, to be recorded in the records of patents. A printed copy thereof shall be attached to each printed copy of the patent, and such certificate shall be considered as part of the original patent. Every such patent, together with such certificate, shall have the same effect and operation in law on the trial of actions for causes thereafter arising as if the same had been originally issued in such corrected form. The Director may issue a corrected patent without charge in lieu of and with like effect as a certificate of correction.”